

CUPRINS

Nr. 2/2025

1. DOCTRINĂ, STUDII, COMENTARII

Ana Banu

O analiză comparativă a eticii kantiene și spinoziene. Reflecții asupra proprietății intelectuale 9

Paul Popovici

Uzanțele în dreptul proprietății intelectuale 31

Andra-Maria Țațără

Despre cum pot fi utilizate inteligențele artificiale pentru săvârșirea infracțiunii de înșelăciune, dar și pentru prevenirea acesteia..... 39

Andrei-Alexandru Mihalache

Creativitate emergentă și drepturi de autor: statutul juridic al operelor generate de inteligența artificială 70

Cornelia Dumitru

Proprietatea intelectuală periferică sau protecția cvasi-creațiilor intelectuale 85

Daniela O. Chitic

Restabilirea drepturilor de prioritate în cazul invențiilor brevetabile..... 145

Andreea Bende, Narcis Codori

Desenele și modelele față în față cu evoluția digitală. Principalele modificări aduse de Regulamentul (UE) Nr. 2822/2024 și de Directiva (UE) Nr. 2823/2024 165

2. JURISPRUDENȚĂ EUROPEANĂ

Protecția juridică a programelor pentru calculator. Excepții de la actele supuse restricțiilor. Acte necesare pentru a permite dobânditorului legal să corecteze erorile. Decompilare (Selecție, prelucrare și rezumat de conf. univ. dr. **Ciprian Raul Romițan**)..... 183

3. REGULI DE REDACTARE ÎN RRDPI

Reguli de publicare în Revista Română De Dreptul Proprietății Intelectuale..... 195

1. DOCTRINĂ, STUDII, COMENTARII

O ANALIZĂ COMPARATIVĂ A ETICII KANTIENE ȘI SPINOZIENE. REFLECȚII ASUPRA PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE

Ana BANU*

Abstract

Prezentul articol realizează o analiză comparativă a eticii kantiene și spinoziene pentru a explora fundamentele etice ale dreptului proprietății intelectuale. Problematika abordată este necesitatea unei baze teoretice solide pentru proprietatea intelectuală, care, spre deosebire de alte ramuri ale dreptului, are o interacțiune profundă cu ideea însăși. Interesul cercetării de față constă în examinarea modului în care aceste sisteme filosofice informează dimensiunile etice ale proprietății intelectuale și cum pot fi reconciliate drepturile individuale ale creatorilor cu necesitatea accesului la cunoaștere. Studiul subliniază noutatea perspectivei sale analitice și teoretice, făcând o punte între disciplinele dreptului și filosofiei.

Perspectiva kantiană, fundamentată în Imperativul categoric, autonomie și „Împărăția scopurilor”, propune o abordare deontologică a proprietății intelectuale. Acest cadru pledează pentru maxime universalizabile care echilibrează drepturile creatorilor cu binele colectiv. Aceasta sprijină atât recunoașterea creatorului, cât și dreptul publicului de a accesa cunoașterea, conducând la adoptarea de limitări precum utilizarea echitabilă și un domeniu public robust. Eseul „Despre nedreptatea contrafacerii cărților” consolidează această viziune, subliniind dreptul moral al autorului de a controla publicarea, sugerând în același timp limitări pentru diseminarea cunoașterii.

În contrast, perspectiva spinoziană, centrată pe conatus și pe o înțelegere monistă a ideilor, contestă drepturile exclusive absolute în materia proprietății intelectuale. Această abordare pledează pentru o schimbare de paradigmă de la proprietatea absolută către un sistem care prioritizează diseminarea largă a cunoașterii pentru a spor conatus-ul

* Masterand în cadrul Facultății de Relații Economice Internaționale a Academiei de Studii Economice din București, student în cadrul Facultății de Drept a Universității „Nicolae Titulescu” din București; cercetător cu aria de interes în studii culturale. MA student at the Faculty of International Business and Economics, Bucharest University of Economic Studies, BA student at the Faculty of Law, “Nicolae Titulescu” University of Bucharest; cultural studies researcher. E-mail: anabanu52@gmail.com.

individual și colectiv. Aceasta implică sublinierea atribuirii, recunoașterii și facilitării operelor derivate, recunoscând natura contextuală și anterioară a originalității în creație.

Kant oferă o busolă morală pentru structurarea drepturilor de proprietate intelectuală, pe când Spinoza incită la o infra-reflecție asupra naturii independente a cunoașterii și la imperativul accesului liber, contribuind la îmbunătățirea continuă a sistemului de proprietate intelectuală către o formă ideală care să reflecte amor Dei intellectualis.

Cuvinte-cheie: *Immanuel Kant; Baruch Spinoza; proprietate intelectuală; etică; epistemologie; deontologie.*

Abstract

This paper undertakes a comparative analysis of Kantian and Spinozist ethics to explore the ethical foundations of intellectual property law. The issue addressed is the need for a robust theoretical basis for intellectual property, which, unlike other legal branches, has a profound interaction with the idea itself, transforming concepts into protected works. The research interest lies in examining how these philosophical systems inform the ethical dimensions of intellectual property and how to reconcile individual creator rights with the societal imperative for access to knowledge. The study highlights the novelty of its analytical and theoretical perspective, bridging the disciplines of law and philosophy.

The Kantian perspective, rooted in the Categorical Imperative, autonomy, and the „Kingdom of Ends”, proposes a deontological approach to intellectual property. This framework advocates for universalizable maxims that balance creators’ rights with the collective good. This supports both the recognition of the creator and the public’s right to access knowledge, leading to the adoption of limitations like fair use and a robust public domain. Kant’s essay „On the Injustice of Counterfeiting Books” further solidifies this view, emphasizing the author’s moral right to control publication while implicitly suggesting limitations for knowledge dissemination.

Conversely, the Spinozist perspective, centered on conatus and a monistic understanding of ideas, fundamentally challenges absolute exclusive rights in intellectual property. This approach advocates for a paradigm shift from absolute ownership to a system prioritizing broad knowledge dissemination to enhance individual and collective conatus. This involves emphasizing attribution, recognition, and the facilitation of derivative works, acknowledging the contextual and prior nature of originality in creation.

While Kant provides a moral compass for structuring intellectual property rights, Spinoza prompts a deeper reflection on the interdependent

nature of knowledge and the imperative of free access, contributing to the continuous improvement of the intellectual property system towards an ideal form that reflects amor Dei intellectualis.

Keywords: *Immanuel Kant; Baruch Spinoza; intellectual property; ethics; epistemology; deontology.*

Résumé

Le présent article réalise une analyse comparative de l'éthique kantienne et spinoziste afin d'explorer les fondements éthiques du droit de la propriété intellectuelle. La problématique abordée est la nécessité d'une base théorique solide pour la propriété intellectuelle, qui, contrairement à d'autres branches du droit, a une interaction profonde avec l'idée elle-même, transformant les idées en œuvres protégées. L'intérêt de la recherche réside dans l'examen de la manière dont ces systèmes philosophiques éclairent les dimensions éthiques de la propriété intellectuelle et comment concilier les droits individuels des créateurs avec l'impératif sociétal d'accès à la connaissance. L'étude souligne la nouveauté de sa perspective analytique et théorique, établissant un pont entre les disciplines du droit et de la philosophie pour y parvenir.

La perspective kantienne, ancrée dans l'Impératif catégorique, l'autonomie et le «Royaume des Fins», propose une approche déontologique de la propriété intellectuelle. Les résultats clés indiquent que ce cadre préconise des maximes universalisables qui équilibrent les droits des créateurs avec le bien collectif. Cela soutient à la fois la reconnaissance du créateur et le droit du public d'accéder à la connaissance, conduisant à l'adoption de limitations telles que l'utilisation équitable et un domaine public robuste. L'essai de Kant «De l'injustice de la contrefaçon des livres» renforce cette vision, soulignant le droit moral de l'auteur de contrôler la publication tout en suggérant implicitement des limitations pour la diffusion des connaissances.

Inversement, la perspective spinoziste, centrée sur le conatus et une compréhension moniste des idées, remet fondamentalement en question les droits exclusifs absolus en propriété intellectuelle. Les principales conclusions suggèrent que cette approche plaide pour un changement de paradigme, passant de la propriété absolue à un système qui privilégie la diffusion large des connaissances pour améliorer le conatus individuel et collectif. Cela implique de souligner l'attribution, la reconnaissance et la facilitation des œuvres dérivées, reconnaissant la nature contextuelle et antérieure de l'originalité dans la création.

Alors que Kant offre une boussole morale pour structurer les droits de propriété intellectuelle, Spinoza incite à une réflexion plus profonde sur la

nature interdépendante de la connaissance et l'impératif de l'accès libre, contribuant à l'amélioration continue du système de propriété intellectuelle vers une forme idéale qui reflète l'amor Dei intellectualis.

Mots-clés: Immanuel Kant; Baruch Spinoza; propriété intellectuelle; épistémologie; déontologie.

Introducere

Proprietatea intelectuală invocă, în ambele dimensiuni ale sale – semnificație și denotație – o interacțiune mai intimă, diferită față de alte ramuri ale dreptului, cu ideea; creația intelectuală, invenția, opera de artă, protejate de cadrul dreptului proprietății intelectuale, au ca „rădăcină” ideea¹. Exprimarea concretă și originală a ideii, cu toate particularitățile sale, într-o externalizare, face obiectul protecției dreptului proprietății intelectuale. Astfel, ideile sunt transformate în opere protejate². Totuși, până la metamorfoza individuală a unei idei într-o operă, până la materializarea și protecția sa, acest procedeu se integrează într-un cadru de generalitate și aplicabilitate mai amplă, se înseamnă într-un sistem teoretic care constituie baza rațională pentru principiile și funcționalitatea dreptului proprietății intelectuale.

Astfel, materia dreptului proprietății intelectuale nu reprezintă o excepție în ce privește necesitatea unei baze epistemologice: explorarea, cunoașterea și dezvoltarea unor fundamente teoretice în orice domeniu care își găsește, prin natura sa, aplicabilitate practică, sunt vitale pentru a ghida activitatea, întocmai cum stadiul cunoașterii este crucial în orice activitate de cercetare, în pofida caracterului său profund teoretic. În absența unui set de principii și a unei baze de judecată, orice parcurs practic se desfășoară pe întuneric și nefundamentat, lipsind orice reflexie practică a sferei teoretice de „coloană vertebrală”. Îndepărtarea de premisele epistemologice ale gândirii dintr-un anumit punct istoric are capacitatea de a împinge o teorie în incomprehensibil³.

Acest articol își propune să exploreze, în spiritul acestei necesități de conturare și analiză, fundamentele etice ale ideii de proprietate intelectuală, așa cum este privită în dreptul proprietății intelectuale, cu baza teoretică a filosofiei lui Immanuel Kant și a lui Baruch Spinoza, sub forma unei analize comparative teoretice.

Elementul de noutate al lucrării este reprezentat de perspectiva analitică și teoretică, precum și de îmbinarea a două domenii proxime în doctrină, dar

¹ V. Roș, *Creațiile intelectuale și rădăcinile acestora*, în *Viorel Roș Blog*, <https://blog.viorelros.eu/2018/01/08/creatiile-intelectuale-si-radacinile-acestora/>. 19 mai 2025.

² V. Roș. *op. cit.*

³ G. Teubner, *How the Law Thinks: Toward a Constructivist Epistemology of Law*, în *Law and Society Review*, vol. 23, nr. 5, 1989, p. 729.

află pe două planuri complet diferite în expresia lor practică: dreptul și filosofia. Tangențele acestor domenii sunt conferite de obiectul lor de studiu, care, de-a lungul istoriei, a căpătat forme similare, dacă nu identice, astfel că „prin observarea răbdătoare a legii reale în lumea reală, ar apărea un corp de teorii nonspeculative, nonmetafizice”⁴.

Pe de o parte, activitatea practică de legiferare, de interpretare și aplicare a legii, evoluția permanentă a sistemelor de drept în reflexia valorilor și nevoilor societății, precum și a sistemelor de putere, își găsește rădăcinile teoretice în doctrină; pe de altă parte, filosofia își desfășoară existența, cel puțin la o primă vedere, mult mai mult în planul teoretic, fără să aibă o practică de care să fie indisolubil legată. Totuși, într-o formă mai generală a acestei ipoteze, filosofia ghidează principiile oricărei activități. Într-o formă mai particulară a chestiunii ridicate de această lucrare, respectând cadrul kantian, rațiunea – și, implicit, produsul ei, deci și legile – dă naștere unei baze practice⁵.

Articolul de față este elaborat, așadar, cu intenția de a răspunde următoarelor întrebări de cercetare: cum informează fundamentele etice kantiene și spinoziene înțelegerea asupra dimensiunilor etice ale dreptului proprietății intelectuale, precum și cum putem reconcilia drepturile individuale ale creatorilor cu necesitatea accesului la cunoaștere, într-un cadru kantian și/sau spinozian. Stabilirea acestor întrebări de cercetare este esențială pentru a ne ghida activitatea de cercetare, pentru a ne stabili obiectivele de cercetare și pentru a respecta rigorile internaționale de redactare.

2. Fundamente teoretice – Evoluția istorică și fundamentele etice ale dreptului proprietății intelectuale

Evoluția dreptului proprietății intelectuale reflectă o conștientizare progresivă și aprofundată a valorii intrinseci a creației și a imperativului protecției sale, fiind fundamentată atât pe considerente pragmatice, cât și pe principii etice. Geneza sa istorică (secolele XV-XVIII) este marcată, conform relatărilor din literatura juridică românească, de absența unei distincții juridice clare între proprietatea intelectuală în sens restrâns (literară, artistică) și proprietatea industrială (brevete). Această separare conceptuală și normativă s-a cristalizat treptat, până la începutul secolului XX, adesea prin intermediul unor reglementări inițial vagi din legislația franceză sau americană.

Din punct de vedere etic, apariția și dezvoltarea dreptului proprietății intelectuale pot fi intim asociate cu evoluția conceptelor de drepturi naturale și de justiție distributivă. Ideile incipiente despre monopolurile de stat (patentele

⁴ *Ibid.*, p. 727 (trad. proprie).

⁵ I. Kant, *Practical Philosophy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 153.

regale, privilegiile tipografice) au suferit o metamorfoză progresivă, transformându-se într-o recunoaștere a drepturilor autorilor și inventatorilor ca recompense legitime pentru munca lor intelectuală. Această mutație etică a fost crucială, transfigurând un simplu *favor regalis* într-un drept legalmente recunoscut, bazat pe meritul individual⁶. La nivel internațional s-a conturat necesitatea construirii unui cadru mai amplu de protecție. Astfel, apariția Convenției de la Paris din 1883 (pentru protecția proprietății industriale) și a Convenției de la Berna din 1886 (pentru protecția operelor literare și artistice) constituie etape cardinale. Acestea au fost motivate etic de necesitatea de a asigura respectarea universală a drepturilor creatorilor. Instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale (OMPI) prin Actul de la Stockholm din 1967 validează angajamentul internațional pentru armonizarea și promovarea protecției proprietății intelectuale la scară globală, fundamentat pe principii de reciprocitate și pe recunoașterea valorii transnaționale a creației.

Bazele de sistemelor de judecată nu pot ocupa un loc secund în activitatea de legiferare din orice ramură de drept, cu precădere într-o secțiune a legislației care se bucură de un efort permanent de ameliorare și armonizare; totuși, dacă legiuitorul, la nivel național sau internațional, dorește să emită norme fundamentate pe o înțelegere profundă și reală a procesului declanșat odată cu crearea unei legi, este necesar să observe modalitatea în care se folosește de cunoaștere empirică pentru a crea și evalua reguli.

Epistemologia, deși nu se regăsește explicit formulată în norme, respiră și transpiră prin conținutul acestora, și poate deveni imediat vizibilă odată ce legea este descompusă cu intenția de a observa modelul pe care îl are asupra lumii, axiomele sau teoriile pe care se fundamentează, și măsura în care acestea izvorăsc din cunoaștere empirică, un set preexistent sau creat de valori, sau cu totul altceva⁷. Așadar, epistemologia se regăsește în lege la nivel celular, la nivelul celor mai mărunte operațiuni și funcții logice care informează „cum gândește legea”.

Eforturile de analiză, de contrast, perspectiva critică și interdisciplinară servesc la ameliorarea legii și la observarea gândirii din spatele acesteia. Astfel, în următoarele două secțiuni ale acestui articol, sunt explorate perspectiva kantiană și aplicările sale în ecosistemul logic al proprietății intelectuale, respectiv perspectiva spinoziană și aplicările sale în această materie.

⁶ D. Friedman, "Meritocracy of Intellectual Property Within the Bandwidth of Equality; Calibrating the Engine of Creativity, Commerce and Innovation" în *International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique*, vol. 34, nr. 4, 2025, pp. 1433-1434.

⁷ A.-R. Mackor, *Law as an Abstract Object, Law as an Empirical Object: The Relevance of Ontology and Epistemology for Theories of Legislation*, în *The Theory and Practice of Legislation*, vol. 1, nr. 3, 2013, p. 441.

3. Perspectiva kantiană

3.1. Introducere

La câțiva ani de la publicarea „Criticii rațiunii pure” în 1781, Immanuel Kant (1724-1804) căpătase deja recunoașterea contemporanilor săi, care îl plasau în rândul gânditorilor influenți ai modernității – și avea să devină întocmai unul dintre cei mai cunoscuți filosofi din toate timpurile. Această recunoaștere a depășit în scurtă vreme granițele teritoriilor vorbitoare de germană, astfel că diferite traduceri ale lucrărilor lui Kant, cu precădere în engleză, deveniseră deja populare în 1800. De atunci, interpretări ale perspectivelor lui Kant au fost emise în permanență, iar loialitatea față de pozițiile sale a apus și a răsărit, însă importanța sa nu s-a diminuat niciodată⁸. Generații de intelectuali și-au dedicat eforturile pentru studiul filosofiei sale, iar principiile sale se pot regăsi în cadre teoretice dintr-o serie vastă de domenii, de la cercetare și până la etica utilizării inteligenței artificiale.

Kant a pătruns în domeniul filosofiei prin intermediul interesului său pentru științe naturale, ci nu din considerații morale sau politice. Interesele sale sistematice în filosofie practică s-au dezvoltat lent, iar, la început, discuțiile sale teoretice despre moralitate erau guvernate mai puțin de convingeri morale substanțiale de-ale sale, și mai degrabă de preocuparea pentru fundamentarea cunoașterii și a structurii unui sistem filosofic. Totuși, încă de la începuturile carierei sale, Kant avea convingeri morale distincte și profunde, formate, în parte, indubitabil, de copilăria sa marcată puternic de religie, precum și influențate vizibil de cultura Iluminismului și în special de lucrările lui Jean-Jacques Rousseau. Ulterior, gândirea de maturitate a lui Kant era bazată pe precedența practicului, iar filosofia critică este pe atât o perspectivă morală pe cât este o poziție asupra chestiunii cunoașterii, a teoriei, a metafizicii speculative. În operele publicate de-a lungul ultimului deceniu de viață al lui Kant, emfaza era pe subiecte practice – moralitate, religie, politică, educație, antropologie pragmatică, scopul final și destinul istoric al speciei umane⁹.

Locul lui Kant în ecosistemul gândirii contemporane este cert: este figura centrală a filosofiei moderne. A sintetizat raționalismul modern timpuriu și empirismul, a stabilit termenii și criteriile pentru o mare parte din filosofia secolelor XIX și XX și continuă să exercite o influență marcantă și în zilele noastre în metafizică, epistemologie, etică, filosofie politică, estetică ș.a.¹⁰.

Ideea principală a filosofiei critice a lui Kant, formulată în special în cele trei „Critici ale sale – „Critica rațiunii pure” (1781, 1787), „Critica rațiunii practice” (1788) și „Critica puterii de judecare” (1790), este autonomia umană.

⁸ P. Guyer-A.-W. Wood, *General Editors' Preface*, în I. Kant (*op. cit.*), p. viii.

⁹ A.-W. Wood, *General Introduction*, în I. Kant, (*op. cit.*), p. xiii.

¹⁰ M. Rohlf, *Immanuel Kant*, în *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (ediția toamna 2024), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/kant/>, 7 mar. 2025.

Kant susține că înțelegerea umană a lumii înconjurătoare e sursa legilor naturale care ne structurează întreaga experiență, precum și că rațiunea umană dă naștere, pe cont propriu, unei legi morale. Pe legea morală, accesibilă oamenilor, prin intermediul rațiunii, sunt bazate credința în divinitate, libertatea, infinitatea sau nemurirea. Astfel, cunoașterea obținută prin știință, moralitatea, credința, sunt toate intern și reciproc consistente și statornice, din moment ce se așază pe același postament al autonomiei umane. Aceasta din urmă este și scopul ultim al naturii, conform perspectivei teleologice asupra lumii introdusă de Kant cu scopul de a reconcilia partea teoretică și partea practică ale sistemului său filosofic¹¹.

Cadrul teoretic kantian al acestui articol este compus din cele trei „Critici”, alături de „Filosofia practică”, „Întemeierea metafizicii moravurilor”, precum și de eseul *Von der Unrechtmäßigkeit des Büchernachdrucks*, adesea tradus ca *Of the injustice of counterfeiting books*¹² („Despre nedreptatea contrafacerii cărților”).

Subsecțiunile următoare conțin o explorare succintă a conceptelor-cheie din cadrul teoretic kantian selectat, concepte precum Imperativul categoric, „Împărăția scopurilor”, universalizabilitatea, deontologia kantiană ș.a., oferind o îmbinare a acestora cu doctrina dreptului intelectual, luând în considerare ce este acceptat, modificat sau respins în filosofia lui Kant în ce privește concepția contemporană a dreptului proprietății intelectuale.

3.2. Coordonate filosofice

„A judeca faptele, persoanele, instituțiile ori codurile de conduită numai în funcție de bunul-simț moral sau numai în funcție de precare conceptualizări ad-hoc înseamnă a ne condamna la superficialitate și a eterniza improviata, fie ea și inteligentă. Cunoașterea complexităților și rafinementelor argumentative ale marilor teorii etice e singurul remediu în fața acestei populare decăderi. Din acest punct de vedere, teoria lui Kant e utilă în cel mai direct sens al cuvântului”¹³. Conform lui Valentin Mureșan, „Întemeierea metafizicii moravurilor” a lui Kant, lucrarea în care este introdus Imperativul categoric, nu oferă un set de sfaturi practice sau un cod de conduită, astfel că nu moralizează, ci construiește o analiză a fenomenului moral¹⁴, având ca scop stabilirea principiului suprem al moralității, nu prin furnizarea unui set de

¹¹ *Ibid.*

¹² Site-ul Cambridge University Primary Sources on Copyright oferă o traducere alternativă, *On the Unlawfulness of Reprinting Books* („Despre nelegiuirea republicării cărților”), https://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRecord.php?id=commentary_d_1785, 7 mar. 2025.

¹³ V. Mureșan, „Cuvânt înainte” în I. Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, (București: Ed. Humanitas, 2007), pp. 5-6.

¹⁴ *Ibid.*, p. 5.

reguli morale, ci mai degrabă de descoperirea fundamentului pe care ar trebui să se bazeze toate judecățile morale.

Pentru a explora Imperativul categoric, este necesară trasarea unor linii de maximă generalitate, pentru a stabili fundalul în care este definit și în care funcționează acesta. Aceste coordonate esențiale sunt voința bună, datoria și înclinația, distincția categoric/ipotetic, maxima, autonomia și libertatea voinței, precum și elementul utopic al „Împărăției scopurilor”; odată reperate, poate fi realizată analiza convergenței cadrului kantian cu ideea și doctrina proprietății intelectuale, eventualele contradicții, puncte de fugă sau „puncte oarbe”.

Inițial, în „Întemeiere”, singurul lucru care este bun în mod necondiționat este „voința bună” – o voință pură, adică determinată în întregime de principii *a priori*¹⁵. O voință bună nu este bună prin intermediul a ceea ce realizează sau atinge, ci datorită bunătății sale intrinseci. Este bună în sine. Așadar, calitatea de a fi bună nu stă în utilitatea ei pentru atingerea vreunui scop, ci în felul în care „voiește” („*how it wills*”¹⁶)¹⁷. Luată în considerare pe cont propriu, valorează incomparabil mai mult decât orice altceva, care ar fi un produs al satisfacției vreunei preferințe¹⁸. O voință bună acționează din datorie, nu doar în conformitate cu datoria¹⁹.

Mai departe, Kant face distincția între acțiunile făcute din datorie și cele făcute din înclinație; acțiunile făcute din înclinație sunt motivate de dorințe, preferințe, interes personal sau alți factori contingenți. Aceste acțiuni pot fi în conformitate cu datoria, dar le lipsește valoarea morală pe care le au acțiunile făcute din datorie. Acțiunile făcute din datorie sunt motivate de respectul pentru legea morală, având valoare morală întrucât sunt făcute de dragul datoriei înseși²⁰.

Aici intervine Imperativul categoric – principiul suprem al moralității, comanda universală și necesară care se aplică tuturor ființelor raționale și

¹⁵ *Ibid.*, p. 25.

¹⁶ I. Kant, *Groundwork for the Metaphysics of Morals*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), p. 8.

¹⁷ Barierea lingvistică devine foarte vizibilă în lucrul cu traduceri de filosofie; limba română, deși extrem de bogată în sinonime și nuanțe, așa cum este cazul în toate limbile romanice, pierde teren în fața limbii engleze care oferă o gamă mai largă de triplete de tip stare-acțiune-însușire. În limba română nu avem un corespondent foarte natural al perechii *will* (voință) *to will* (a voi), care să împărtășească, așa cum se întâmplă în limba engleză, aceeași formă și în manifestarea nominală și în cea verbală. În consecință, traducerile, precum și discursul filosofic în limba română – observație personală obținută în perioada în care luam parte la cursurile Facultății de Filosofie din București – sunt „restrânse” la exprimări ușor anevoioase, surprinzătoare sau chiar arhaice („voință”-„voiește”, „ființă”-„ființează” ș.a.). Această lucrare, deși își propune să pășească pe linia fină dintre filosofie și drept, din nefericire nu poate eluda această caracteristică a discursului.

¹⁸ I. Kant, *op. cit.*, p. 8.

¹⁹ *Ibid.*, p. 7.

²⁰ *Ibid.*, p. 8-10.

care le este accesibilă acestora chiar prin rațiune²¹. Acest principiu obiectiv al rațiunii este rezultatul rațiunii practice pure, și se manifestă în fiecare individ; fiecare individ subsecvent se va comporta în concordanță cu Imperativul categoric atâta timp cât acționează rațional²². Se poate observa, așadar, că, în perspectiva lui Kant, rațiunea este universală și are de-a face cu principiul unei acțiuni, nu cu urmarea.

Înainte de a analiza conținutul Imperativului categoric, este necesară realizarea distincției dintre categoric/ipotetic, pe care Kant o introduce astfel:

„Toate imperativele impun fie ipotetic fie categoric. Cele dintâi reprezintă necesitatea practică a unei acțiuni potențiale ca mijloc către atingerea unui alt lucru pe care și-l dorește un individ (sau care este posibil de dorit de către un individ). Imperativul categoric ar fi cel care reprezintă o acțiune ca obiectiv necesară prin sine însăși, fără legătură sau referință către un alt scop. Din moment ce toate legile practice reprezintă o acțiune potențială ca bună și deci necesară pentru un subiect determinat practic de rațiune, toate imperativele sunt formule pentru determinarea acțiunii necesare în concordanță cu principiul unei voințe care este bună într-un anume fel. Dacă acțiunea ar fi bună doar ca simplu mijloc către altceva, imperativul este ipotetic; dacă acțiunea este reprezentată ca bună în sine, deci necesară pentru o voință care se conformează rațiunii ca principiul său, atunci este categorică”²³.

Kant formulează imperativul categoric în mai multe moduri, dar cele mai importante sunt:

- Formula legii universale: „Acționează numai conform acelei maxime prin care poți vrea totodată ca ea să devină o lege universală”²⁴. Aceasta înseamnă că ar trebui să acționăm numai conform principiilor pe care am putea să le vrem în mod coerent ca legi universale.
- Formula umanității ca scop în sine: „Acționează în așa fel încât să tratezi umanitatea, fie în propria ta persoană, fie în persoana oricărui altuia, niciodată doar ca un mijloc pentru un scop, ci întotdeauna în același timp ca un scop”²⁵. Aceasta înseamnă că ar trebui să tratăm întotdeauna ființele raționale ca scopuri în sine, și nu doar ca instrumente pentru a ne atinge propriile scopuri.

Un alt concept esențial în construirea cadrului kantian este maxima – principiul subiectiv al acțiunii. Este regula pe care o persoană o urmează într-o anumită situație. Imperativul categoric testează moralitatea unei maxime

²¹ R. Johnson-A. Cureton, “Kant’s Moral Philosophy”, în *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ediția toamna 2024), <https://plato.stanford.edu/entries/kant-moral/#Aca>, 7 mar. 2025.

²² I. Kant, *op. cit.*, p. 242.

²³ I. Kant, *Practical Philosophy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 67 (trad. proprie).

²⁴ R. Johnson-A. Cureton, *op. cit.* (trad. proprie).

²⁵ *Ibid.*

determinând dacă aceasta poate fi universalizată²⁶, ridicată la un caracter universal²⁷.

Alt aspect esențial în acest cadru este autonomia, capacitatea ființelor raționale de a-și crea singure legea morală, fundamentul demnității și libertății umane. Heteronomia – a acționa conform influențelor sau dorințelor, este incompatibilă cu moralitatea și este, diferită de autonomie²⁸. De asemenea, libertatea voinței apare ca o presupuziție necesară a moralității. Libertatea unui individ de a-și alege pe cont propriu acțiunile, precum și resorturile din spatele acțiunilor, este esențială pentru a putea fi considerat responsabil moral pentru ele. Conceptul kantian de libertate implică, așadar, acționarea conform legii morale, autoimpuse prin rațiune²⁹.

În final, un ultim element de esență în filosofia kantiană, este „Împărăția scopurilor”: o comunitate ideală, utopică, de luat drept model, populată de ființe raționale, care acționează doar conform rațiunii, deci, în concordanță cu Imperativul categoric. În „Împărăția scopurilor”, toți indivizii sunt tratați ca scopuri în sine și există o armonie perfectă între autonomia individuală și legea morală universală³⁰.

Câteva puncte cheie ale acestui cadru teoretic, pot fi rezumate și generalizate după cum urmează:

- Etica lui Kant este deontologică, ceea ce înseamnă că se concentrează pe datorie și pe obligația morală, mai degrabă decât pe consecințe.
- Imperativul categoric este conceptul central în filosofia morală a lui Kant.
- Autonomia este esențială pentru agenția morală.
- Lucrarea se referă la fundamentul moralității, nu la etica aplicată.

²⁶ Universalizabilitatea, o piatră de temelie a filosofiei etice a lui Immanuel Kant, în special în formularea Imperativului categoric, ridică o întrebare fundamentală: poate o anumită acțiune sau principiu să fie aplicat în mod consecvent tuturor indivizilor în circumstanțe similare? Acest concept servește ca un test crucial pentru validitatea regulilor morale. În esență, ne îndeamnă să considerăm dacă un curs de acțiune propus poate fi voit rațional ca o lege universală. Atunci când contemplăm moralitatea unui act, trebuie să ne întrebăm dacă am putea dori logic ca toată lumea să acționeze în același mod în condiții comparabile. Un răspuns afirmativ sugerează posibila permisibilitate morală a acțiunii, în timp ce un răspuns negativ, care decurge dintr-o contradicție sau consecință auto-subminatoare, indică incorectitudinea sa morală. Acest proces subliniază semnificația consecvenței în judecățile morale, asigurându-se că principiile etice se aplică echitabil tuturor. Mai mult, funcționează ca un test al voinței raționale, examinând dacă un principiu poate fi voit rațional ca o lege universală. De asemenea, cere imparțialitate, îndemnându-ne să lăsăm deoparte preferințele și prejudecățile personale în luarea deciziilor morale. În esență, universalizabilitatea este un instrument de evaluare crucial pentru principiile morale, garantând consecvența, raționalitatea și imparțialitatea lor.

²⁷ I. Kant, *Groundwork for the Metaphysics of Morals*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), pp. 11-12.

²⁸ I. Kant, *Practical Philosophy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), p. 85.

²⁹ *Ibid.*, p. 55-57.

³⁰ R. Johnson-A. Cureton, *op. cit.*